

HAZARA TÜRKLERİNİN HALK İNANÇLARINDA DOĞUM, EVLENME VE ÖLÜM

Birth, Marriage and Death In the Folkloric Beliefs of Hazara Turks

Yrd. Doç. Dr. Abdullah MOHAMMADI*

ÖZ

Coğrafi konumu itibarıyla Afganistan Türkler için, Hindistan'a açılan bir kapı konumunda olmuştur. Bölgenin türkleşmesi Sakalarla başlayıp Kuşanların bölgede hakim olmasıyla devam etmiştir. Afganistan coğrafyasında yerleşen Türk boyları nüfusları çoğalınca kuzey Hindistan bölgesine inmişlerdir. Türkler Afganistan coğrafyasında güçlü devletler kurmuşlardır. Türk kavimleri bugünkü Afganistan'a inmiş ve bu bölgeleri yurt edinmişlerdir. Türk kavimleri bugünkü Afganistan topraklarına geldiklerinde hem kendi kültürlerini yaymışlar hem de yerli olan kültürden öğeler almışlardır. Dolayısıyla Afganistan eski çağlardan beri Türk kavimlerinin yaşadıkları bir bölge konumunda olmuştur. Göçler sayesinde Afganistan tarihin farklı dönemlerinde çeşitli medeniyetlerin buluşma noktası olmuştur. Türkler tarihte birçok dinin, inanç sisteminin ve kültürün etkisi altında kalmışlardır. Türk boyları yeni din olan İslam'ı kabul etmelerine rağmen eski inançlarının ve kültürlerinin etkisinden kurtulamamışlardır. Bu etkinin Türk kavimlerinin eski inançlarında olduğu gibi, etkinin en güçlü biçimi İslami formuyla halk inançlarında tezahür etmiştir. Bölge halkı İslam'ı yeni bir din olarak kabul ettikten sonra hiç şüphesiz bölge halkını en çok İslamiyet etkilemiştir. Ancak bölge halkı İslamiyeti kabul etmelerine rağmen, eski inançlarında var olan inançlarını İslami formuyla günümüze kadar sürdürmüştür. Bu araştırmada ülkenin en büyük Türk etnik grubunu oluşturan Hazaralar ele alınmıştır. Hazaralar, Afganistan'ın karmaşık sosyal yapısı içerisinde mezhepsel kimliğiyle de öne çıkmaktadırlar. Dolayısıyla Hazaraların halk inançlarının değerlendirilmesi, bu inançların Hazaraların günlük yaşamlarına ve sosyal hayatlarına etkisi, eski Türklerin halk inançlarının tespiti açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler

Afganistan, Doğum adetleri, Türkler, Hazaralar, Halk İnançları.

ABSTRACT

For Turks, Afghanistan was like a gate opening to India with its geographical location. Being Turkish of the region began with Saka and continues capturing the Kushan in that region. When the population of the Turkish tribes living in the Afghanistan, that went to the North of India. The Turks created powerful governments in the Afghanistan. Turkish tribes came down to today's Afghanistan and live there. Turkish tribes both spread their cultures and took elements from local culture when they came to Afghanistan lands. So Afghanistan has been a region where Turkish tribes lived since the ancient times. Afghanistan was a meeting point of various civilizations in different periods of history due to migrations. Turks were affected by many religions, belief systems and cultures throughout the history. Although Turkish tribes accepted Islam as their new religion, they could not get rid of their old beliefs and culture. The strongest form of this effect, as it was in old beliefs of Turkish tribes, appeared in public beliefs with Islamic form. Of course Islam affected people of the region after they accepted it as their new religion. However although they accepted Islam, they have continued some of their old beliefs in Islamic form until now. This study is on Hazara Turks, who are the biggest Turkish ethnical group of the country. Hazara Turks come to the fore with their denominational identity in complex social structure of Afghanistan. Thus evaluation of public beliefs of Hazara Turks, affect of these beliefs on Hazara's daily lives and social lives are important for determination of public beliefs of old Turks.

Key Words

Afganistan, Traditions of Birth, Turks, Hazaras, Folkloric Beliefs.

* Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, Ardahan/ Türkiye, abdullahmoh2000@gmail.com.

Giriş

Afganistan'ın eski adı olan Horasan M.Ö II. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar zaman zaman ülkenin hepsini veya çoğunluğunu içine alan bir bölgenin adı olmuştur (Yezdani, 1993: 88; Yemin, 2001: 24-33). Peştun kökenli kabilelerin bölgeye hakim olmalarından sonra Horasan yerine Afganistan ismi yavaş yavaş yerleşmeye başlamıştır. 1919 yılından sonra Afganistan adı tüm ülke için geçerlilik kazanmıştır (Yezdani, 1993: 88). Afganistan adı ilk defa 1801 yılında İran ve İngiltere arasındaki antlaşmada geçmiştir (Mosavi, 2000: 25). İngilizlerin de Afganistan adını bu ülke için kullandıkları görülmektedir.

Afganistan'da millî düşüncenin olmayışı, Afganistan devletinin dayattığı millî düşünce ile ülkede yaşayan etnik grupların sosyal hüviyetleri arasında zıtlığın oluşmasına sebep olmuştur (Mosavi, 2000: 25). Dolayısıyla "Afgan" kelimesi her zaman "Peştun" ile aynı anlamda kullanılmış ve bununla millî bir değer kastedilmiştir. Bu kelimenin içerdiği etnik kapsam, ülkede yaşayan diğer etnik grupların kültürlerini ve dillerini yaşama ve gelişme imkânı vermemiştir.

Afganistan'da en büyük Türk grubunu temsil eden Hazaraların etnolojisi ve halk inançları ile ilgili akademik araştırmalar yok denecek kadar azdır.

Hazaraların etnolojisi Afganistanlı ve Batılı araştırmacılar arasında tartışılmalı bir konu olmuştur. Hazaraların menşei ile ilgili mevcut en güçlü nazariye ise onların Türk oldukları yönündedir. Bölgenin İslam'dan önceki topluluklarının tarihine baktığımızda, Cengiz Han'ın bölgede yaşa-

yan bütün kabileleri birleştirdiğini ve Türklerden birlik oluşturduğunu dikkate alınırsa Hazaraların Türk soylu oldukları nazariyesi daha da güç kazanmaktadır (Welz, 1996: 173-174; Poladi, 2002: 17; Gökdağ, 2002: 710; Garcistani, 1989: 52). Cengiz Han'dan önce Hazaralar, "Türk, Tatar, Türkmen, Zavuli, Berberi, Halaç, Karluk, Çağal, Laçin ve Garçe" gibi isimlerle zikredilmiştir (Yezdani, 1993: 174-178).

Bugün Hazaraların konuştuğu dil Türkçe değildir. Ama Hazaraların gelenek ve göreneklerinde, bayram ve törenlerinde ve halk inançlarında eski Türk halk inançlarının izlerini görmek mümkündür. Konuyla ilgili sağlıklı analizlerin yapılabilmesi için ve Hazaraların yaşayan halk inançlarının ortaya konulabilmesi için bu çalışmada hem yerli hem de yabancı kaynaklardan istifade edilmiş, aynı zamanda mülakat yöntemleri de kullanılmıştır.

Halk inançları denilince bir olgunun veya nesnenin gerçek hayatta var olduğuna inanılmasıdır. Bireyler veya toplumlar tarafından bir olgunun veya bir nesnenin gerçek olduğuna inanılmasıdır. Bu bağlamda toplumlarda varlığını günümüze kadar sürdürebilen halk inançları, din ve ahlak kuralları gibi normatif olmayıp toplumdan topluma değişiklik gösterir (Boratav, 1997: 7). Dinde olduğu gibi halk inançlarının temelinde de kutsallık ve yasak düşüncesi yatmaktadır (Turan, 1994: 84). Bundan dolayı halk inançlarının bireyler ve toplumlar tarafından unutulması imkânsız gibi görünmektedir. Halk inançlarının tamamını din olarak algılamak veya tamamını din dışı saymak bizi yanlış sonuçlara götürebilir. Zira halk inançları, bize aynı zamanda

halkların inanç tarihi hakkında bilgi vermektedir. Halk inançları toplumla beraber var olduğundan dolayı devamlı bir şekilde yenilenmenin yanı sıra toplumların ilk dini-inanç sistemlerine kadar uzanmaktadır. Halk inançları toplumda yaşayan bir kültürdür. Dolayısıyla halk inançları kayda alınmadığı takdirde yok olabilir (Kalafat, 1999: 88).

Bütün toplumlarda var olan halk inançlarının en önemli özellikleri ise toplumun resmi dinin öğretileri dışında kalan, ama halk katmanları arasında geniş bir çapta taraftarı olan, nesilden nesile aktarılması için çaba gösterilebilen bir dizi inanmalardır. Toplumların ve hatta bireylerin günlük hayatlarını etkileyen örf ve adetler, gelenek ve göreneklerin yeni bir dinle veya kültürle karşılaştıklarında, yeni dinin ve kültürün özellikleriyle bağdaştırılmaya başlamaktadır. Denilebilir ki, halk inançları, evlenme, doğum ve ölüm gibi önemli dönemlerde bireyin ve toplumun her safhasında var olmuştur (Kılıç, 2001: 415). Dolayısıyla bireylerin eğitim, ekonomik, ve sosyo-kültürel seviyeleri hangi düzeyde olursa olsun halk inançlarına bir şekilde kendi hayatlarında kabul etmişlerdir.

1. Hazaralarda Halk İnançları

Bugün Afganistan'da yaşayan Hazaralar ne kadar ki Türkçe konuşmuyorlarsa, bölgede Türk kültürünü yaşamakta ve yaşatmaktadırlar. Bu başlık adı altında Hazaraların doğum, düğün ve ölümle ilgili inançları hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

1.1. Doğumla İlgili İnançlar

Halk inançlarında her şey doğumla başlar. Doğum bir anlamda diriliştir.

Doğum insan hayatının başlangıcıdır. Hal böyle olunca Türk kültüründe doğumla başlayan, düğünle devam eden ve ölümle noktalanın süreç önemlidir. Hazaralarda da doğum, düğün ve ölüm, bu üç öğeye paralel olarak halk inançları ayrı bir öneme sahiptir.

Çocuğu olmayan kadın:

1. Çocuğu olmayan kadın ziyaretgâh denilen kutsal yerlere götürülür. Bu ziyaretgâhlarda genel olarak Hz. Peygamberin soyundan gelen imamlar veya imamların soyundan gelen kimselerin türbeleridir. Bu tür türbeler Hazaraların hayatlarında önemli yerlerdir. Aynı şekilde ağır hasta olanlar da şifa bulmak için türbelere götürülür. Eğer hasta şifa bulursa her yıl türbede yatan zatın adına veya imamların biri adına adak kesilir ve herkese dağıtılır. Çocuğu olmayan kadın için de adak niyet edilir. Çocuk doğduktan sonra da türbede yatan zat artık doğan çocuğun piri ve hayatı boyunca her konuda ona yardıma koşan olur. Çocuk bundan sonraki hayatında, hastalığında veya sağlığında bir sorunla karşılaşırsa ilk önce bu türbeye gider, adak niyet eder hastalığı şifa bulursa veya sorunu çözülürse niyet ettiği adağı keser (Ahmad, Hoseyni 07.07.2011, Ghor/Afganistan).

2. Çocuğu olmayan kadın için hocadan dua istenir. Eğer hoca seyitse duasının daha etkili olacağına inanılır. Onun için Hazaralarda Hz. Peygamberin soyundan gelenlere daha fazla saygı gösterilir. Seyitlerin, Hz. Peygamberin soyundan geldiklerinden dolayı nefeslerinin temiz ve etkili olduğuna inanılır. Bazen de hoca hem dua eder hem de muska yazar. Kadının çocuğu olana kadar muskayı boynunda

taşması gerekmektedir. Duadan ve muskadan sonra kadının çocuğu olursa dua veren hoca veya seyit çocuğun piri olur (Barışgöl, İsmaili 06.07.2011, Ghor/Afganistan).

3. Çocuğu olmayan kadının göbeği yaşlı ve iyi niyetli bir kadın tarafından işaret parmağıyla belli zaman diliminde birkaç kez çevrilir. Eğer kadının çocuğu olursa yaşlı kadın da çocuğun manevi annesi (Daye) olur (Rozama, Mohammadi 06.07.2011, Ghor/Afganistan).

4. Çocuğu olmayan kadın için koyun veya keçi kesilir. Kesilen hayvanın derisi yüzülür yüzülmez (Ham gir) kadının karnını alacak şekilde sarı olarak bekletilir. Bu aynı zamanda bir tedavi şeklidir. Ağır olan hastalar için de bu işlemler yapılır. Eğer hasta bu tedaviden sonra iyileşmezse artık hastanın er veya geç öleceğine inanılır. Çocuğu olmayan kadın bundan sonra çocuğu olmazsa artık kadının bundan sonra çocuk sahibi olması imkânsız sayılır (Zahra, Khavari 06.07.2011, Bamyân/Afganistan).

Yukarıda saydığımız yöntemlerin hepsini veya birini çocuğu olmayan kadın için uygulanır. Bunları yaptıktan sonra kadının çocuk sahibi olacağına inanılır.

Doğum: Çocuk dünyaya geldikten sonra kırkinci gününde adak olarak bir koyun kesilir. Koyunun işkembesi temizlenir. Bir taraftan buğday suda kaynatılır. Buğday suyunun bir kısmı ile kırkı çıkmış olan çocuk yıkanır. Buğday suyunun diğer kalamı ile yemek yapılır. Bu yemeğin adı "Koçe" olup buğday, nohut ve işkembe ile yapılır. Pişirilen yemek akrabalara ve komşulara dağıtılır. Yemekten kırk

tane buğday alınır. Buğday taneleri bir ipliğe geçirilir. Kırkı çıkmış olan çocuk, ipliğe geçirilmiş olan buğday tanelerin içinden geçirilir. İpliğe geçirilmiş olan buğday tanelerini evin giriş kapısının üst tarafına asılır. Çocuğu nazardan korumak için beşiğine kurt dişi veya kurt kemiği takılır (Fizzez 01.07.2011, Gazne/Afganistan). Böylece Hazara halk inançlarında buğday bereket, kurt dişi ve kemiği ise nazardan korunma sembolleridirler.

Hazaraların halk inançlarında kırk, üç ve yedi gün çok önemlidir. Anne doğum yaptıktan sonra kırkı çıkıncaya kadar evden dışarıya çıkmaz. Akrabaları doğum yapan kadının ziyaretine gelmez. Bu dönem, doğum yapan kadın için çok önemlidir. Zira bu dönemde kötü ruhların ve cinlerin yeni doğum yapmış kadına musallat olmaları söz konusudur. Dolayısıyla ilk üç veya yedi gece anne yalnız bırakılmaz. Aile halkı her gece nöbetleşe gece nöbeti (Şeb nişini) tutar. Anne yalnızken aynaya bakmaz. Aynada kendisini değil, kötü ruhları ve cinleri gördüğüne inanılır. Yeni doğum yapmış kadının bulunduğu evin etrafına ip sarılır. Herkes bu ipi evin etrafında görünce yolunu değiştirir. Doğum yapanın kırkı çıkıncaya kadar hem anne hem ailenin diğer fertleri evin eşliğinde oturmazlar. Hazara halk inançlarında kapının eşigi kutsaldır. Normal günlerinde bile kapının eşğinde yemek yenilmez, kapının eşğinde durarak konuşulmaz. Kırkı çıkmış olan kadın, kocasıyla birlikte temiz ve akan suyun başına kadar gider. Kadın sudan biraz içer, birlikte eve dönerler. Hazara halk inançlarında temiz ve akan su kötülüklerin giderilmesi için önem-

lidir (Banu, Rezai 02.07.2011, Ghor/Afganistan).

Ad koyma: Çocuk dünyaya geldikten sonra birkaç gün içerisinde çocuğun adı koyulur. Çocuğun adı konulmadan önce bebeğin babası veya ailenin en yaşlısı bebeğin sağ kulağına 3 kez ezan, sol kulağına ise 3 kez ikame okuduktan sonra 3 kez yüksek sesle çocuğun adını söyler. Ailenin en yaşlısı çocuk için isim seçer veya Kur'an-ı Kerim'i açıp hangi isim gelmişse çocuğa konulur. Eğer ailede yaşlı yoksa ailenin fertleri kâğıt parçalarına birer isim yazar. Kâğıtta yazılan isimler ailenin en küçük veya en yaşlı ferdine çektirilir. Hazaralarda ailenin yaşça en küçük ferdi masumluk sembolü, ailenin en yaşlısı ise evin bereketi ve bolluk göstergesidir. Kura ile çekilen hangi isim çıkmışsa bebeğin kalıcı ismi olur (Buman Ali, Mohammadi 02.07.2011, Ghor/Afganistan). Hazara halk inançlarında yaşlı veya aksakal çok önemli bir şahıstır. Yaşlının sözü dinlenir. Aile fertleri arasında sorun çıktığında yaşlı çözüm olarak ne söylerse herkes tarafından kabul edilir. Aksakal (Muysefid) veya yaşlının Hazaraların sosyal hayatlarında önemi, etkisi ve yetkisi büyüktür.

Genel olarak çocuk Cuma veya Aşura (Aşure) günlerinde, Nevruz, Ramazan, Kurban, Gadir, Berat bayramlarında veya Sefer, Muharrem, Şaban, Recep aylarında dünyaya gelmişse, sayılan bu gün ve ay adları bebeğin ismi olur. Bazen de çocuk, 12 imamın doğum günlerinde dünyaya gelmişse hangi imamın doğum günüyse o imamın ismi çocuğa konulur. Eğer doğan çocuğun vücudunda ben (Hal) varsa, çocuğun isminin başında Hal kelime-

si eklenir (Hoseyin, Dad 06.07.2011. Bamyan/Afganistan). Örnek olarak Ali Cuma, Nevruz Ali, Hal Muhammed gibi adlar söylenebilir.

Hazaralarda Allah'ın sıfatları çocuklar için isim olarak seçilirse Allah'ın sıfatları tek başına isim olarak konulmaz. İsmi başına mutlaka köle anlamındaki 'Gulam' veya 'Abdul' kelimeleri eklenir. Aynı zamanda peygamberin veya imamların isimleri de tek başına isim olarak konulmaz. Genellikle köle anlamında 'Gulam' veya 'Abdul', ayakkabı anlamında 'Kafş', köpek anlamında 'Kelp' kelimeleri eklenir (Molla Adili 20.07.2011, Belkh/Afganistan). Allah'ın sıfatları, peygamberin ve imamların isimleri kutsal sayıldığından dolayı tek başına çocuğa isim olarak konulmaz. Gulam, kafş ve kelp kelimelerinin eklenmesindeki sebep ise şahsın kendisinin değersiz olduğuna, peygamberin ve imamların varlığından dolayı kendisinin var olduğuna inanılır. Ya da mütevazılığın göstergesi olarak da algılanabilir.

Bir ailenin çocukları hep kız oluyorsa, en son kız çocuğunun adının başına Bas (yeter) kelimesi eklenir. Örneğin 'Bas Gül' gibi isim konulur. Bazı ailelerde kız çocuğuna Çaman gibi erkek isimler koyulur. Bazı Hazara boylarında ise son kız çocuğunun ismini Birar Baht (Bahtında erkek kardeş olsun) ismi verilir. Ondan sonra erkek çocuk dünyaya gelirse kız çocuğunun ismi değiştirilir. Erkek çocuk dünyaya getirmeyen kadınlar için muska yazdırılır. Çocuğu erkek olması için adak niyet edilir (Nikbakhat, Rezai 02.07.2011, Ghor/Afganistan).

Çocuğu yaşamayan aileler ise çocuğunun isminin başında taş anla-

mında Sang kelimesi eklenir. Örneğin, çocuğun ismi Sang Ali olarak konulur. Eğer bir ailenin çocuğu huysuzsa ismi değiştirilir. Çocuğun ismi değiştirildiği halde huysuzluğu devam ederse çocuğun içine cinin girdiğine inanılır. Bunun için adak olarak bir koyun kesilir. Koyunun bağırsakları temizlendikten sonra bağırsaklardan halka yapılır. Huysuzluk yapan çocuk bu bağırsak halkasından geçirilir. Bağırsaklar evin giriş kapısının üst tarafına asılır. Bu şekilde huysuzluk yapan çocuğun iyileştiğine ve cinin de çocuğun içinden çıktığına inanılır (Gülsüm 03.07.2011, Ghor/Afganistan). Hazara halk inançlarında koyunun iç organları çok önemlidir. Adak kesilince hayvanın iç organları akrabaların en yaşlısına verilir. Hatta ailenin içinde bile koyunun iç organları baba veya dede için pişirilir. Kesilen hayvan tavuk ise tavuğun göğsü baba veya dedeye verilir.

Çocuk iki yaşına geldiğinde en yaşlı akrabası (genel olarak çocuğun dayısı veya amcası olur) çocuğun saçından bir tutam kadar keser, çocuğa bir hediye verir. Çocuğun geri kalan saçını babası keser. Saç kesme töreni bittikten sonra gelen misafirlere yemek ikram edilir. Hazaralarda saç değerlidir. Saçın ağarması ise kutsal sayılır (Kelp, Hoseyin 20.07.2011, Belkh/Afganistan).

1.2. Evlenme İle İlgili İnançlar

Türklerde evlenme ve yuva kurma kutsal sayılır. Zira aile, Türk devletinin temelini oluşturmaktadır (Ögel, 1988: 253). Ailenin devam etmesi, devletin devam etmesi anlamına gelir. Dolayısıyla ailenin asaleti yani soyun ve sopun temizliği çok önemlidir (Eröz,

1977: 175). Türklerde olduğu gibi Hazaralarda da soyun ve sopun temizliği ve asilliği çok önemlidir.

Erkek evlenme çağına geldiğinde erkeğin ailesi kız bulmak için araştırma yaparlar. Uygun kız (soyu ve sopu temiz) bulunduğu erkeğin babası, yaşlı akrabalarından birkaç kişi ve köyün imamı ile birlikte kızın evine giderler. Erkek tarafı "Bizim oğlamı köleliğine kabul et" sözü ile kız istenir. Kızın ailesi birkaç gün zaman ister. Kızın babası "Allah isterse olur" sözü ile kız istemeye gelenleri geri gönderir. Birkaç gün sonra kız ailesinin olumlu veya olumsuz cevaplarını almak için erkek ailesi tarafından elçi dedikleri bir kişi kız ailesine gönderilir. Eğer kız ailesinin cevabı olumluysa, elçi söz kesme tarihini de aileye bildirir. Kararlaştırılan tarihte erkeğin babası ve yaşlı akrabalarından birkaç kişi ile birlikte kızın ailesine giderler. Söz kesme törenine damat adayı götürülmez. Söz kesmede kız ve erkek aileleri kalın (başlık) miktarı, nişan ve düğün tarihleri hakkında bir sonuca varırlar (Afkari 03.07.2011, Ghor/Afganistan). Bütün Türk boylarında kalın geleneği vardır. Hatta eski Türklerde Göktürk yazıtlarında da 'kalın' olarak geçer (Eröz, 1977: 175). Kalın para olduğu gibi koyun, inek ve at da olabilir. Türklerde "kalın ve çeyiz kutludur" (Ögel, 1988: 254). Kalın aynı zamanda süt hakkı ve gelinin değeridir. Kalını verilen gelinler, erkek ailesinin bir üyesi konumuna yükselir ve aile fertleri arasında eşit bir konuma sahip olur (Ögel, 1988:256-260, Eröz, 1977:175). Hazaralarda da kalın çok önemlidir. Gelinin değeri her zaman verilen kalın ile ölçülür. İki taraf kalın miktarı,

nişan ve düğün tarihleri hakkında bir anlaşmaya varıldıktan sonra, kararlaştırılan tarihte nişan yapılır.

Nişan (Şirni Hori): Nişan törenine erkeğin ailesi, damat, damadın akrabaları, köyün veya mahallenin imamı ile birlikte toplu bir şekilde kızın ailesine gider. Nişan töreninde yeni çiftlerin nikâhı kıyılır. Nikâhı kıyılmış olan çiftler dini açıdan mahrem olmamalarına rağmen düğüne kadar birbirlerini görmezler. Hazaralarda özellikle gelinin yüzü, gerdek gecesine kadar damat için bir tabudur. Ancak gerdek gecesinde damat gelinin yüzünü görmek için, geline hediye (Ruy dideni) verdikten sonra görebilir. Aileler arasında daha önce belirlenmiş olan kalın miktarı nişan töreninde kızın ailesine verilir. Nişana gelenlere yemek ve tatlı ikram edilir. Nişan töreninin sonunda evlenecek olan çiftlerin mutlu olmaları ve salih evlatlara sahip olmaları için dua edilir.

Düğün (Toy): Türklerde düğün, kız evinin hakkı sayılırdı. Onun için düğün kız evinden başlar, erkek evinde biterdi (Ögel, 1988: 269). Bu gelenek hala Hazaralar arasında devam edilmektedir.

Hazaralarda nikâhı kıyılmış olan kızın, babasının evinde uzun süre kalması uğursuzluk sayılmasından dolayı kısa bir süre içinde düğün yapılır. Babasının evinden çıkmadan önce gelinin ayakkabısının içine bereket getirmesi için buğday konulur. Gelinin beli babası tarafından kırmızı bir eşarp ile bağlanır. Eşarbin içine et ve buğday konulur. Kız babasının evinden çıktıktan sonra arkasından su dökülür. Gelin erkeğin evine geti-

rildikten sonra evin ocağı etrafında üç kez dolaştırılır. Üçüncü seferinde gelin damadın ayağına basar (Şeyh Fazili 03.07.2011, Ghor/Afganistan). Türklerde olduğu gibi, Hazaralarda da ocak (Didgo) evin tek sembolü durumundadır (Ögel, 1988:253-254). Sonra gelin kendi odasına götürülür. Hem geline hem de damada şerbet ikram edilir. Gelinin ilk çocuğu erkek olması için gelinin kucacağına erkek bir çocuk verilir. Düğünün ertesi sabahında damat sağdıçıyla birlikte kayınpederin evine giderler. Kayınpeder de damadına ve sağdıca hediye verir. Bu merasime, kayınpederin elini öpme (Hosur Salami) merasimi denir. Gelinin babası kızını evine davet edene kadar gelin evden çıkmaz, hatta babasının evine bile gitmez. Kızın babası da bir ay içinde kızını, damadını, damadının ailesini ve akrabalarını evine davet eder. Kızın babası davetten sonra kızına bir büyük baş hayvan hediye verir. Bu davetin adı ise "Ayak açma" davetidir. Böylece düğün merasimi son bulmuş olur (Hacı Sang, Ali 03.07.2011, Ghor/Afganistan).

1.3. Ölümle İlgili İnançlar

Ölüm hayatın sonu olduğundan dolayı bütün dinlerde ve halk inançlarında ölüm olayını kabul etmiştir. Ölümle birlikte insan hayatının bitmeyeceğini, ölümden sonra insan için başka bir hayatın varlığından söz etmiştir. Dolayısıyla insan, ölümle fiziki olarak bu dünyadan göç etmekte ancak başka bir hayatta varlığını devam ettirmektedir. Bu bağlamda halk inançlarında ölüm olayı ve sonrası önemli sayılmaktadır. Ölüm olayı cenaze merasimi ile başlar.

Bir evde cenaze varsa, evin giriş

kapısının başında siyah bir bez bağlanır. Siyah bez hem yasin hem de cenazenin sembolüdür. Ölünün yakınları siyah elbise giyinirler. Cenaze çıkmış olan evde ocak yakılmaz. Yedi gün boyunca akrabaları sıra ile kendi evlerinde yemek pişirip cenaze evine götürürler. Cenaze çıkmış olan evde ocağın yakılmaması geleneği Gur kentinde yaşayan Hazaralar için geçerli değildir. Ölünün yatağında üç gece boyunca üç tane mum yakılır. Bir mumu yatağın baş tarafında, ikincisini yatağın ortasında ve üçüncüsünü yatağın diğer ucunda yakılır. Ölü defn edildikten sonra üç gün ve gece boyunca ölen kimsenin mezarında çadır kurulur. Ölen kimsenin mezarı başında hatim indirilir. Yedinci gününde bir kurban kesilir. Taziye gelenlere yemek ikram edilir. Topluca mezarın başına gidilir. Ölünün kırkına kadar her cuma akşamı hatim indirilir. Ölünün kırkında bir kurban kesilir. Yemek yenildikten sonra Fatiha ve dua okumak için ölen kimsenin mezarına gidilir (Ali. Khavari 06.07.2011, Bamyan/Afganistan).

Cenaze çıkmış olan evde bir yıla kadar yas vardır. Ramazan, Kurban ve Nevruz bayramlarında akrabalar ilk önce bu eve giderler. Fatihe okuduktan sonra bayramlarını tebrik ederler. Bir daha böyle acı yaşamamaları için temennide bulunurlar. Cenaze çıkmış olan evde daha önce nişanı yapılmış olan erkek veya kızın düğünleri bir yıl sonra yapılır. Bir yıla kadar bu eve kız istemeye gidilmez veya onlar başka eve kız istemeye gitmezler. Hatta yakın akrabaları da düğün yapmazlar. Akrabaları düğün yapmak isterlerse ölen kimsenin en yakın kimselerinden

izin almak durumundadır. İzin verilirse ancak o zaman düğün veya kız isteme gibi merasimler yapılabilir (Jafer, Kale 06.07.2011, Bamyan/Afganistan).

Hazaralarda, babanın veya büyük kardeşinin ölümünden sonra ailede en büyük erkek ölen kimseden geriye kalan dulları hemen yanına alır ve onlarla ilgilenir. Zira Hazaralarda babanın veya büyük kardeşinin ölümünden sonra evde en büyük oğlan evin reisi konumunda olur (Cuma 20.07.2011, Belkh/Afganistan).

Sonuç

Hazaraların halk inançları, onları Afganistan'da yaşayan diğer etnik gruplardan farklı kılmaktadır. Halk inançları sayesinde Hazaralar birbirlerini daha iyi anlamakta, hatta kendi aralarında sorun baş gösterdiğinde töre hükümlerine başvurmaktadırlar. Bundan dolayıdır ki, hala bir Hazaranın sorunu olduğunda ve karşı taraf da Hazara ise mahkemeye gitmezler. Törelere sayesinde kendi aralarında çözerler. Bu durum, Hazaralarda halk inançlarının yaptırım gücünün çok kuvvetli olduğunu gösterir.

Hazara halk inançlarında eski Türklerin halk inançlarının izlerini bariz bir şekilde görmek mümkündür. Hazaralar Müslüman olduktan sonra, sahip oldukları halk inançları İslami form içerisinde gelişmeye devam etmiştir. Başka bir deyişle, Hazaralar kendileri için yeni bir din olan İslam'ı kabul ettikten sonra halk inançlarını yaşamaya ve yaşatmaya devam etmiştir. Hazaraların çoğu halk inançlarıyla ilgili inanışların eski dinlerine veya eski kültürlerine ait olduğu konusunda pek bilgi sahibi değildirler. Bugün Hazaralar her ne kadar Türkçe konuş-

mazlarsa da Türk soylu oldukları konusunda hemfikirdirler. Afganistan'ın sınırları içerisinde genel Türk kültürünü, Türk gelenek ve göreneklerini yaşamaya ve yaşatmaya devam etmektedirler.

KAYNAKLAR

- Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1997.
- Eroz, Mehmet. *Türk Kültürü ve Araştırmaları*. İstanbul: Kutluğ Yayınları, 1977.
- Garcistani, Mohammad İsa. *Hazara ve Hazaristan*. Koveyte/Pakistan: Şura-yi Ferhangi İslami Afganistan Yayınları, 1989.
- Gökdağ, Bilgehan Atsız. "Afganistan'da Türklük ve Hazaralar", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 19, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Kalafat, Yaşar. "Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi", *Millî Folklor* (Kış 1999): 88.
- Kılıç, Abdullah. "Isparta Yöresi Halk İnançları", *Uluslararası Anadolu Halk İnançları Kongresi Bildirileri*, 23-28 Ekim 2000/Nevşehir, Ankara: Evrak Yayınları, 2001.
- Mosavi, Seyit Asker. *The Hazaras of Afghanistan An Historical, Cultural, Economic and Political Study*. (çev. Esedullah Şefai) Tahran/İran: Nakşi Simork Yayınları, 2000.
- Ögel, Bahaeddin. *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1988.
- Poladi, Hasan. *The Hazaras*. (çev. Ali Alemi Kermani) Tahran/İran: Yekta Yayınları, 2002.
- Turan, Şerafettin. *Türk Kültür Tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınları, 1994.
- Welz, H. J. *Külliyat-i Tarih*. (çev. Mesut Recep Niya) Tahran/İran: Bongah-ı Tercüme ve Neşr-i Kitap Yayınları, 1996.
- Yemin, Mohammad Hoseyin. *Historic Afganistan*. Kabil/Afganistan: Kitap Neşriyat Yayınları, 2001.
- Yezdani, Hac Kazım. *Pejuheş Der Tarihi Hazaraha*. Kum/İran: Mehr Yayınları, 1993.

Sözlü Kaynaklar

- Afkari. Ghor ilinde yaşamaktadır, Din adamı, 40 yaşında, 03.07.2011.
- Ali, Hacı Sang. Ghor ilinde yaşamaktadır, Din adamı, 90 yaşında, 03.07.2011.
- Cuma. Belkh ilinde yaşamaktadır, Tahsili yoktur, 45 yaşında, 20.07.2011.
- Dad, Hoseyin. Bamyan ilinde yaşamaktadır, Tahsili yoktur, 45 yaşında, 06.07.2011.
- Fizze. Gazne ilinde yaşamaktadır, Tahsili yoktur, 50 yaşında, 01.07.2011.

- Gülsüm. Ghor ilinde yaşamaktadır, Tahsili yoktur, 85 yaşında, 03.07.2011.
- Hoseyin, Kelp. Belkh ilinde yaşamaktadır, Tahsili yoktur, 69 yaşında, 20.07.2011.
- Hoseyni, Ahmad. Ghor ilinde yaşamaktadır, Lise Mezunu, 50 yaşındadır, 07.07.2011.
- İsmaili, Barışgöl. Ghor ilinde yaşamaktadır, Tahsili yoktur, 80 yaşında, 06.07.2011.
- Kale, Jafer. Bamyan ilinde yaşamaktadır, Tahsili yoktur, 79 yaşında, 06.07.2011.
- Khavari, Ali. Bamyan ilinde yaşamaktadır, Tahsili yoktur, 48 yaşında, 06.07.2011.
- Khavari, Zahra. Bamyan ilinde yaşamaktadır, Tahsili yoktur, 70 yaşında, 06.07.2011.
- Mohammadi, Buman Ali. Ghor ilinde yaşamaktadır, Tahsili yoktur, 65 yaşında, 02.07.2011.
- Mohammadi, Rozama. Ghor ilinde yaşamaktadır, Tahsili yoktur, 60 yaşında, 06.07.2011.
- Molla Adili. Belkh ilinde yaşamaktadır, Din adamı, 65 yaşında, 20.07.2011.
- Rezai, Banu. Ghor ilinde yaşamaktadır, Ortaokul mezunu, 40 yaşında, 02.07.2011.
- Rezai, Nikbakhat. Ghor ilinde yaşamaktadır, Tahsili yoktur, 67 yaşında, 02.07.2011.
- Şeyh Fazili. Ghor ilinde yaşamaktadır, din adamı, 70 yaşında, 03.07.2011.